

Uz analizu predstava o etnicitetu i autentičnosti u diskursu o *world music*-u, mada ne tako intenzivno kao njom, Čolović se bavi i ispitivanjem mogućnosti i ograničenja koje pred istraživača Internetnologa postavlja sama struktura Interneta. On ukazuje na problem selekcije informacija i načina učešća u virtuelnim zajednicama. Polemišući sa teoretičarem medija Levom Manovićem, navodi da baza podataka kao „simbolička forma kompjuterskog doba“ nije potisnula narativ. Štaviše, kao osnovni razlog odabira Interneta istaknuta je upravo „neprekidnost naracije“ kao imanentno svojstvo samog medija prezentacije, a onda i hibridnost pripovedanja – svojstvo koje, prema njemu, dele *world music* i diskurs o njemu na Internetu (kako Čolović ističe, Internet je upravo „medijum koji predstavlja kulturnu i tehnološku podlogu muzike sveta“). Značaj studije *Etno* u danas zahuktaloj diskusiji povodom *world music*-a je i u pozivu da se ovaj fenomen razmatra u širem interdisciplinarnom kontekstu, a metodologija istraživanja virtuelnog simboličkog prostora dalje razvije i kombinuje sa drugim oblicima istraživanja, dajući nam tako jasniju sliku muzike kao kulture zvuka odnosno kao oblasti svakodnevnog iskustva, kao ideologije, kao generatora proizvodnje kulturnih značenja.

Marijana Mitrović

Saša Nedeljković, *Čast, krv i suze: Ogleđi iz antropologije etniciteta i nacionalizma, Zlatni zmaj, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Beograd 2007.*

Problemi etniciteta malih etničkih zajednica ili manjinskih grupa predstavljaju već odavno polje proučavanja etnologije i kulturne antropologije. U poslednjih dvadesetak godina, štaviše, etnolozi i antropolozi šire svoje legitimno područje istraživanja i na problematiku nacija i nacionalnih identiteta, odnosno, problematiku etniciteta postavljaju u kontekst nacija i nacionalizama, a to zapravo znači, istorije i politike. Knjiga Saše Nedeljkovića predstavlja jedan doprinos upravo ovako postavljenim naučnim problemima u našoj etnologiji i antropologiji. Reč je o zbirci od sedam relativno nezavisnih studija, od kojih su neke već objavljivane, ali su ovde delimično prerađene i, na ovaj način objedinjene i publikovane, formiraju jednu novu celinu. Kako sam autor primećuje, naslov knjige (koji predstavlja parafraze poznatih rečenica Vinstona Čerčila i Maksa Vebera), nije u direktnoj vezi sa sadržajem, ali ukazuje na suštinu problema etniciteta i nacionalizma kojima se ona bavi – mešavinu osećanja ponosa i žrtvenštva – ispoljenu kroz mučenstvo ili kroz junaštvo.

Prva od sedam studija, *Etnička grupa, narod, nacija, rasa: pojmovnik, teorije, sistematizacije*, predstavlja zapravo teorijski uvod i nagoveštava složenu problematiku knjige. Čitalac je u ovom poglavlju uglavnom ostavljen bez definitivnog odgovora na pitanja o tome šta su etnički fenomeni, ali uopšten teorijski doprinos

nije postavljen kao najvažniji cilj ove knjige, već su to empirijska i teorijska istraživanja posebnih, konkretnih tema koje slede. U njima se autor, na posebnim problemima, bavi odnosom nacionalnog identiteta i mita, istorije i etnogeneze, odnosno historiografskih i etnoloških i antropoloških pristupa formiranju etničkih grupa i nacija, odnosima jezičkog, verskog i nacionalnog identiteta, problemom etnizacije socijalnih grupa i, posebno interesantno, problemom odnosa etniciteta i kriminala. Veoma dobro odabrani problemi, koji reprezentuju inače kompleksnu problematiku etničkih i nacionalnih identiteta i njihovog stvaranja i održavanja tokom istorije, takođe su reprezentativni i relevantni za društvo u kome živimo, a svaki tekst iz drugog aspekta dodaje nove dimenzije odgovoru na pitanje – šta je etnicitet? Autor se, inače, već na samom početku deklariše kao konstruktivista u pristupu ovim problemima, pa su i posebna istraživanja koja slede sprovedena u tom ključu.

Druga studija, *Mit, religija i nacionalni identitet, mitologizacija u Srbiji u periodu nacionalne krize*, možda je i najznačajnije poglavlje ove knjige, u smislu da predstavlja doprinos empirijskog proučavanja procesa nacionalne mitologizacije u antropološkom ključu. U istraživačkom fokusu su se našli procesi mitologizacije i teizacije nacionalnog identiteta Srba u vreme sveopšte društvene krize, odnosno ratnih sukoba (period NATO agresije), na dva nivoa – institucionalnom i individualnom. Institucionalni se prati analizom sadržaja ratnih izdanja časopisa *Vojska*, zvaničnog glasila Jugoslovenske armije u vreme ratnih sukoba, a individualni analizom iskaza studentske populacije, odnosno

njihovih eseja na temu »Srpstvo«. Analiza potvrđuje veoma široku rasprostranjenost mitskih matrica na oba posmatrana nivoa i ukazuje na njihove međusobne odnose. Rad predstavlja zanimljiv pokušaj da se srpski nacionalni mit analizira »odozdo«, iz individualne perspektive, odnosno, da se ispita korelacija između institucionalnog i individualnog nivoa rasprostranjenosti i funkcionisanja mitskih matrica nacionalnog identiteta. Takva, antropološka perspektiva, često je zanemarena u proučavanjima nacionalnih mitova, posebno kod nas.

U trećem poglavlju, *Istoriografija i nacionalni identitet: etnogeneza Crnogoraca u antropološkoj perspektivi*, autor se opredeljuje za proučavanje upotrebe istoriografije u svrhe nacionalnog konstruktivizma. On vrši komparativnu analizu historiografskih studija različitih nacionalnih tradicija, koje se bave etnogenezom Crnogoraca i Bošnjaka, pokušavajući da utvrdi da li i u kojoj je meri istoriografija kompatibilna sa antropologijom, kao pomoćna (ili partnerska) disciplina, odnosno, u kojoj meri ona sama može da posluži kao predmet istraživanja. U duhu svog konstruktivističkog opredeljenja, autor ne smatra istoriju nizom objektivnih događaja, već (re)konstrukcijom koja više duguje onom vremenu u kome nastaje, nego onom u kome se "stvarno" dogodila, pa bi se njegova kritika istoriografije mogla pripisati ovakvom, relativističkom stavu. Međutim, kritika osnovnih izvora, na koju Nedeljković takđe ukazuje, je osnovni korak i za pozitivistički orijentisanu istoriografiju, a postavljanje nacionalnih istoriografija u određeni istorijski i politički kontekst svakako dodaje jednu dimenziju značajnu za njihovo razumevanje.

U četvrtoj studiji, *Organizovani kriminalitet kao višeznačna podkultura: hajdučija između nacionalne i građanske ideologije i između narodne i nacionalne kulture*, koja predstavlja svakako najveću inovaciju za domaću etnologiju i antropologiju, Nedeljković analizira hajduka kao nacionalnog heroja. Autor se prihvatio dekonstrukcije hajdučije kao višeznačnog fenomena, posmatrajući njegovu genezu kao pokreta i njegove različite aspekte, i upoređujući ga sa drugim srodnim pokretima, sve to u ključu problematike etničkih i nacionalnih identiteta.

Peta studija, *Etnifikacija socijalnih grupa i politizacija kulturnih specifičnosti: Sloveni i balkanski Egipćani* je, kao i druga, rezultat empirijskih istraživanja. Dekonstrukcijom pisanih izvora o nastanku i razvoju slovenske zajednice i analizom objektivnih i subjektivnih parametara etničkog identiteta balkanskih Egipćana, autor proverava opravdanost teze o političkoj osnovi etničkih identiteta.

U poslednja dva poglavlja, *Jezik i nacionalni identitet* i *Odnos između religioznog i nacionalnog identiteta*, Nedeljković se posebno bavi ovim najrasprostranjenijim simbolima etničkog i nacionalnog identiteta. Poglavlje o jeziku je posebno obuhvatno i sistematično izloženo, a poglavlje o veri daje mogućnost komparacije ova dva najčešća stuba kolektivnih identiteta, pa će oni svakako biti korisni svima koji su zainteresovani za sažet, ali kompleksan pregled ovih problema.

Svako poglavlje završava se kratkim zaključkom, ali knjizi možda nedostaje i zaključno razmatranje na njenom kraju, koje bi rezultate pojed-

načnih istraživanja dovelo u novu vezu i dalo im obuhvatnu perspektivu.

Uzimajući u obzir sve njene aspekte, može se reći da monografska studija Saše Nedeljkovića predstavlja zanimljiv i originalan doprinos etnologiji i antropologiji kod nas, najpre u smislu da se etnički i nacionalni fenomeni razumeju kao povezani i da im se pristupi u istom analitičkom ključu, a takođe i da se oni posmatraju kao procesi koji se razvijaju i koji korespondiraju sa širim društveno-političkim procesima. Autor, takođe, želi da etnicitet prikaže kao jedan od preovlađujućih modela tumačenja istorije, koji se, prilikom dekonstrukcije, mora razumevati uz pomoć drugih modela, kao što su klasna ili politička podela.

Saša Nedeljković se u ovoj knjizi uspešno prihvatio jedne složene problematike čije je raspravljanje u ovom delu sveta jos uvek prilično nezahvalno. Knjiga svakako predstavlja ne samo doprinos, nego i podsticaj i putokaz za buduća istraživanja u sličnom ključu.

Mladena Prelić

Samo za hrabre

Miloš Milenković, *Istorija postmoderne antropologije: teorija etnografije*, i *Istorija postmoderne antropologije: posle postmodernizma*, Etnološka biblioteka Srpskog genealoškog centra, knj. 24 i 27, Beograd 2007.

Šta je postmodernizam u antropologiji? Koji su koreni krize etnografske reprezentacije? Šta je (bila) antropološka refleksivnost? Da li je «antropologija antropologije» samo poluirnična igra reči? Kakve to veze ima sa